

جریان‌شناسی گروه‌های تکفیری متحد داعش در اقصی نقاط جهان

دکتر ناصر پورحسن^۱

چکیده

گروه تکفیری داعش پس از جریان بیداری اسلامی در سال ۲۰۱۱ با تصرف بخش‌هایی از سوریه و عراق به طور جدی مطرح شد. هدف اصلی این پژوهش، شناخت شبکه جهانی داعش است. یافته‌های پژوهش که با روش توصیفی-تحلیلی انجام شده، نشان می‌دهد شبکه جهانی متحدان داعش شامل گروه‌های تکفیری فعال در بخش‌هایی از برخی کشورهای خاورمیانه، آفریقا، آسیای مرکزی و جنوب آسیا و نیز، شبکه پیچیده‌ای از افراد و امارت‌های اسلامی انفرادی در کشورهای است که از طریق مجازی-میدانی عمل می‌کنند. مجموعه این دو بخش در سراسر جهان، تهدیدی جدی برای امنیت بین‌المللی تلقی می‌شود. ماجراجویی شخصی، انگیزه مالی، بحران هویت، اهداف تجزیه‌طلبانه و عملیات نیابتی مهم‌ترین انگیزه پیوستن تکفیری‌ها به شبکه داعش است. می‌توان پیش‌بینی کرد، شبکه جهانی داعش حداقل در آینده تا کوتاه مدت فعال خواهد بود. در این رابطه، جمهوری اسلامی به دلیل موقعیت ویژه خود در هم‌جواری با جریان‌های تکفیری در منطقه و نیز به علت اشراف اطلاعاتی و بنیان‌های قوی امنیتی، از سوی جریان تکفیری داعش، تهدید نخواهد شد.

کلید واژه‌ها: داعش، گروه‌های تکفیری متحد، آفریقا، خاورمیانه، اروپا

---

^۱. نویسنده مسئول: استادیار علوم سیاسی دانشگاه آیت الله العظمی بروجردی، بروجرد، ایران.

Email: n.pourhassan1303@gmail.com

مقدمه

گروه تکفیری داعش در اواسط سال ۲۰۱۴ میلادی در مدت کوتاهی بخش‌هایی از عراق و سوریه را اشغال و خلافت خود خوانده‌اش را اعلام کرد. این گروه تروریستی با استفاده از سلاح‌های پیشرفته، منابع مالی فراوان و بهره‌گیری از فناوری‌های مدرن از جمله شبکه‌های اجتماعی جدید به پدیده‌ای سیاسی- نظامی در قلمرو خود تبدیل شده که حداقل تا آینده میان مدت قابل حذف نیست. داعش به عنوان پدیده دینی رادیکال، سیاسی و نظامی از زوایا و وجوه گوناگون قابل تأمل و بررسی است. گروه‌های تروریستی و تکفیری که در مناطق مختلف جهان با داعش همسو شده‌اند و به شیوه‌های مختلف با یکدیگر همکاری می‌کنند، بسیار متنوع بوده و طیف وسیعی را شامل می‌شوند. چرایی و چگونگی پیوستن این طیف گسترده گروه‌ها به داعش و شناسایی و معرفی آن‌ها، مسئله‌ای است که در این پژوهش مورد مطالعه قرار می‌گیرد. پرسش اصلی مقاله عبارت است از: شبکه جهانی متحدان داعش شامل چه گروه‌ها و یا افرادی در سراسر جهان می‌شود و چرا آن‌ها به این گروه تکفیری می‌پیوندند؟

فرضیه مقاله نیز این‌گونه صورت‌بندی شده است: متحدان داعش، شامل دو بخش است؛ نخست، گروه‌های تکفیری که در بخش‌هایی از برخی کشورهای خاورمیانه، آفریقا، آسیای مرکزی و جنوب آسیا فعال هستند. دوم، شبکه پیچیده‌ای از افراد و امارت‌های اسلامی انفرادی در کشورهای غربی که از طریق مجازی- میدانی عمل می‌کنند. مجموعه این دو بخش باعث شده، گروه‌های تکفیری متحد داعش در سراسر جهان به ده‌ها مورد برسد که فعالیت آن‌ها، تهدید جدی برای امنیت بین‌المللی تلقی می‌شود. محدودۀ زمانی این مقاله سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۵ میلادی است که با روش توصیفی- تحلیلی بررسی می‌شود. هدف اصلی این پژوهش، شناخت شبکه جهانی داعش است. درباره داعش مقالات و پژوهش‌های متعددی انجام شده است؛ برای نمونه، غفاری هشتجین و علی‌زاده سیلاب (۱۳۹۳) در مقاله‌ای مهم‌ترین مؤلفه فرهنگ سیاسی داعش را «خلافت» و ابزار تحقق آن

را «جهاد» می‌دانند (غفاری و علی‌زاده سیلاب، ۱۳۹۳). التمیمی^۲ (۲۰۱۳)، یکی از نخستین پژوهش‌ها را درباره داعش انجام داده است. وی ریشه‌ها و چگونگی شکل‌گیری داعش را به خوبی توضیح می‌دهد. اما پژوهش مستقلی که به جریان شناسی گروه‌های متحد داعش پرداخته باشد، تاکنون موجود نیست.

شکل‌گیری داعش و مؤلفه‌های بنیادین فکری، مذهبی و سیاسی آن

کلمه «داعش» از حروف اول عنوان عربی گروه «الدولة الإسلامية في العراق والشام» و یا به اصطلاح «دولت اسلامی عراق و شام» تشکیل شده است. در محافل رسانه‌ای و سیاسی جهان غرب، به جای داعش (Da'ish یا Daesh) که در زبان فارسی و عربی رایج است، اغلب از علامت اختصاری «ISIS» یا «ISIL» استفاده می‌شود که به ترتیب از حروف نخست عناوین «the Islamic State of Iraq and al-Sham» و «the Islamic in Iraq and the Levant» گرفته شده است.

ریشه‌های شکل‌گیری داعش در دو مقطع تاریخی دور و نزدیک قابل تحلیل است. از یک منظر، تکفیری‌گری به عنوان یک «جریان» تاریخی شناخته می‌شود که در مقطع زمانی طولانی تداوم داشته و پدیده‌ای قدیمی است که پیشینه آن به خوارج باز می‌گردد. این جریان در گذشته، مسئله‌ای درون دینی و بیشتر عقیدتی بود؛ اما با گذشت زمان و دخالت عوامل خارجی، وجه سیاسی به خود گرفت. برخی، ریشه پیدایش داعش را در تحولات تاریخ معاصر جهان عرب جستجو کرده‌اند (ISPI, 2014, 3-27). بعضی نیز معتقدند این گروه ریشه در دوره جنگ جهانی اول دارد؛ یعنی در مقطعی که فرانسه و انگلیس تصمیم گرفتند با قرارداد سایکس-پیکو خاورمیانه را بین خود تقسیم کنند. در این قرارداد، مرزهای جدید خاورمیانه بدون توجه به معیارهای قومی ترسیم شد (Dyer and Tobey, 2015, p-p 16-17). از منظر دیگر، داعش ضمن داشتن تشابهات با جریان‌های تکفیری-

---

² Al-Tamimi

تاریخی، پدیده‌ای نو محسوب می‌شود که شکل‌گیری آن به تحولات سال‌های اخیر باز می‌گردد. از این منظر، شکل‌گیری داعش به طور عام به تسلط القاعده بر افغانستان و به طور خاص به دوره پس از حمله آمریکا به عراق در سال ۲۰۰۳ میلادی و نیز ورود اعضای القاعده پس از سرنگونی طالبان به افغانستان باز می‌گردد (Bunzel, March 2015). داعش از نظر سازمانی و بنیانگذاران، مراحل طی کرده که به اختصار در جدول شماره یک نشان داده شده است (Aaron, June 2014, 1).

جدول شماره ۱: روند شکل‌گیری داعش

سال تأسیس	معادل انگلیسی	نام سازمان	مشخصات ردیف
۱۹۹۱	Jamaat al-Tawhid wa al-Jihad	جماعت التوحید و الجهاد	۱
۲۰۰۴	Tanzim Qa'idat al-Jihad fi (Bilad al-Rafidayn: AQI)	تنظیم القاعده در بلاد رافدین	۲
۲۰۰۶	the Majlis Shura al-Mujahideen	مجلس شورای مجاهدین	۳
۲۰۰۶	the Islamic State of Iraq (ISI)	دولت اسلامی عراق	۴
۲۰۱۳	the Islamic State in Iraq and al-Sham (ISIS)	دولت اسلامی عراق و شام	۵
۲۰۱۴	Islamic State (IS)	دولت اسلامی	۶

در حالی که القاعده بر اثر ائتلاف محافظه کاران افراطی، سلفیسم سعودی و اسلامیسیم رادیکال مصری ایجاد شده است، داعش با اتحاد نامقدس القاعده عراق با بازماندگان بعثی رژیم صدام حسین شکل گرفت (Georges, December 2014, p339). داعش که به زعم خود برای اثبات پیروی از سنت سلفی‌گری، تلاش می‌کند از ساختارهای دوره

خلافت اسلامی پیروی کند، با تشکیل گروه «حل و عقد»، «ابراهیم عواد ابراهیم البدری السامرابی» موسوم به «ابوبکر البغدادی» را به عنوان خلیفه مسلمانان جهان انتخاب کرده است. وی بر اساس سنت خلفای سابق، خود را «ابراهیم اول» نامیده است (longwarjournal.org, April 2015).

درباره تعداد تروریست‌های داعش، آمار موثقی وجود ندارد. سازمان‌های اطلاعاتی آمریکا تعداد آن‌ها را بین ۲۰ تا ۳۱ هزار نفر برآورد کرده‌اند؛ اما در اواخر سال ۲۰۱۴ و سپس ۲۰۱۵ برآورد خود را تغییر دادند و تعداد داعشی‌ها را بین ۹ تا ۱۸ هزار نفر تخمین زدند. برخی منابع در سوریه، داعشی‌ها را ۵۰ هزار نفر و منابع روسی این تعداد را ۷۰ هزار نفر اعلام کرده‌اند. کارشناس امنیتی عراق، تعداد داعشی‌ها را ۱۰۰ هزار نفر و منابع اقلیم کردستان عراق دو برابر رقم مذکور یعنی ۲۰۰ هزار نفر برآورد است. احتمالاً در تخمین‌های حداکثری، نیروهای شبه‌نظامی در مناطق تحت کنترل داعش نیز محاسبه شده‌اند، حال آن‌که تعداد تروریست‌های داعش در خط مقدم ۱۵ هزار نفر است (Ross, Feb9, p40, 2015).

توحید و شرک دو مفهوم کلیدی در گفتمان تکفیری است. در جهان بینی تکفیری‌گری، این تفسیر از توحید جایگاه ویژه‌ای داشته و یکی از اصول دین تلقی می‌شود. اعلام برائت از شرک و کفر؛ یعنی فرد مسلمان نه تنها باید خود را از هرگونه عقیده و عملی که به کفر و شرک منجر می‌شود دور کند، بلکه باید از کسانی که عقاید و رفتار شرک آمیز دارند، نیز اعلام انزجار کرده و خود را از تعامل با آن‌ها دور کند. بنابراین بر مسلمان واجب است که کافر را شناسایی و معرفی کند و این امر با تکفیر انجام می‌شود. مبنای عقاید داعش در حوزه کفر و شرک به خوارج و ابن تیمیه باز می‌گردد. آن‌ها معتقد بودند که بین مفاهیم «اسلام» و «ایمان» تفاوت وجود دارد؛ اسلام با اعمال ظاهری مانند ادای شهادتین، نماز، روزه، حج و زکات حاصل می‌شود؛ اما ایمان، عقیده‌ای قلبی و مفهومی دقیق‌تر از اسلام است. به عبارت دیگر مسلمانی با رعایت ظواهر محقق می‌شود ولی تحقق ایمان، امری درونی است و اقرار و عمل است در حالی که اسلام، اقرار بدون عمل است. هر مؤمنی

مسلمان است ولی هر مسلمانی، مؤمن نیست (عنایت، ۱۳۷۷، ص ۱۱۵). مهم‌ترین اصل معرفت‌شناسی تکفیری‌گری «نقل‌گرایی» یعنی ترجیح نقل بر عقل است. ریشه این ظاهرگرایی افراط‌گونه به خوارج باز می‌گردد. تکفیری‌های جدید پس از آن‌که طیف گسترده‌ای از مسلمانان غیر داعشی و دیگران را در جرگه کفر قرار دادند، کشتن آن‌ها را فریضه می‌دانند و آن‌ها این کشتار را «جهاد» می‌نامند.

گونه شناسی گروه‌های تکفیری متحد داعش و گستره جغرافیایی آن‌ها در جهان
متحدان داعش به دو بخش گروه‌های تکفیری حامی یا بیعت‌کننده با داعش و فرد – امارت‌های تکفیری تقسیم می‌شوند. پس از اعلام خلافت داعش در عراق و سوریه، بیش از ۳۰ گروه تکفیری با ابوبکر البغدادی بیعت و یا از آن اعلام حمایت کرده‌اند. براساس اطلاعاتی که از منابع متعدد گردآوری شده، اطلاعات مربوط به گروه‌های متحد داعش در جدول شماره ۲ گردآوری شده است. لازم به یادآوری است، به رغم جستجوی فراوان، به علت در دسترس نبودن برخی اطلاعات جای آن‌ها خالی گذاشته شده است (Masi and ibtimes, 2014).

جدول شماره ۲: فهرست گروه‌های تکفیری متحد داعش

ردیف	نام گروه	نام رهبر	تاریخ تاسیس	حوزه جغرافیایی فعالیت	تاریخ بیعت با داعش	معادل انگلیسی	لوگو یا نماد
۱	گروه ابوسیف	یاسر ایگاسان Yasser Igasan	۱۹۹۱	فیلیپین	آگوست ۲۰۱۴ / حمایت	The Abu Sayyaf Group (ASG)	
۲	جنگجویان آزادی خواه اسلامی بانگسامارو	اسماعیل ابوبکر (smael Abubakar)	۲۰۱۰	فیلیپین	آگوست ۲۰۱۴	Bangsama or Islamic Freedom fghter	
۳	جنبش عدالت بانگسامارو	-	-	فیلیپین	۱۱ سپتامبر ۲۰۱۴	Bangsmoro Justice Movement (BJM)	-
۴	انصار- الخلیفه فیلیپین	-	-	فیلیپین	۱۴ آگوست ۲۰۱۴ بیعت	Ansar al-Khilafah [Philippines]	-

	Jamaat Ansar Bait al-Maqdis	نوامبر ۲۰۱۴	شبه جزیره سینا- مصر نوار غزه	ژانویه ۲۰۱۱	احمد سالم مبارک Ahme d Salam Mabru k	انصار بیت المقدس	۵
	Ansar al- Sharia in Libya (ASL)	اکتبر ۲۰ ۱۴	شمال آفریقا لیبی (بنغازی)	۲۰۱۲	ابو خالد المدنی Abu Khalid al Madan i	انصار- الشریعه	۶
	Ansar al- Shariah (Tunisia)	۲۰۱۴	شمال آفریقا (تونس)	۲۰۱۱	Seifall ah Ben Hussei n, معروف به Abu Iyadh al- Tunisi	انصار- الشریعه	۷
	Jund al- Khilafah (JaK) al-Jazayer	۱۴ سپتامبر ۲ ۰۱۴	شمال آفریقا (الجزایر)	۲۰۱۴ از القاعده در مغرب عربی جدا شد	Abdul malik Suleim an Abu Gori	جندال خلیفه	۸

جریان شناسی گروه‌های تکفیری متحد داعش در اقصی نقاط جهان * ۴۱

	Al Qaeda in the Arabian Peninsula		یمن	۲۰۰۹	Qasim al-Raymi	القاعده در شبه جزیره عربستان سعودی	۹
	Tehrik-e-Taliban Pakistan	اگوست ۲۰۱۴ / حمایت	پاکستان وزیرستان	۲۰۰۷	مولانا فضل الله (شش نفر از فرماندهان)	تحریک طالبان پاکستان موسوم به جماعه انصار	۱۰
	Boko haram	اگوست ۲۰۱۴	آفریقا (نیجریه، کامرون، نیجر و چاد)	۲۰۰۲	احمد شیکائو Abubakar Shekaru	بوکو حرام (ولایت غرب آفریقا)	۱۱
-	Jemaah Islamiyah	-	اندونزی	اول ژانویه ۱۹۹۳	ابوبکر بشیر	جماعه اسلامیة	۱۲
	Al-shabab	عضو القاعده و متحد بوکو حرام	آفریقا جنوب و سومالی و یمن	۲۰۰۶	احمد عمر Ahmad Umar	الشباب	۱۳
-	Ansar-ut Tawhid fi Bilad al-	۴ اکتبر ۲۰۱۴ /	هند	۲۰۱۳ اکتبر	-	انصار- التوحید در بلاد هند	۱۴

	Hind (AuT)	بیعت					
	Ansar al Islam (AAI), [Iraq]	۸ ژانویه ۲۰۱۵	عراق	۱ سپتامبر ۲۰۰۱	Sheikh Abu Hashim Muhammad	انصار- الاسلام	۱۵
-	-	۲۶ ژانویه ۲۰۱۵ / بیعت	پاکستان، افغانستان		حافظ سعیدخان	ولایت خراسان	۱۶
	Velayat Dagestan of the Islamic State	۲۰ دسامبر ۲۰۱۴ بیعت	جمهوری های قفقز شمالی روسیه: چچن، داغستان و اینگوش	۲۰۰۷	Rustam Asilderov (Emir Abu Muhammad al-Qadari)	ولایت داغستان در قفقاز	۱۷
-	Liwa Ahrar al-Sunna in Baalbek	۳۰ ژوئن ۲۰۱۴ / بیعت	لبنان	-	-	لواء احرار السنه در بعلبک	۱۸
-	Mujahideen of Tunisia of Kairouan	۱۸ می ۲۰۱۵	تونس	-	-	مجاهدین تونس	۱۹

جریان شناسی گروه‌های تکفیری متحد داعش در اقصی نقاط جهان * ۴۳

-	al-Murabitoun [Mali]	۱۴ می ۲۰۱۵	قاره آفریقا (مالی، نیجر و لیبی)	2002	ابوبکر المصری مختار بالمختار	المرباطون	۲۰
-	al-Itisam of the Koran and Sunnah	۱ اگوست ۲۰۱۴	آفریقا سودان	-	-	اعتصام به قرآن و سنت	۲۱
-	al-Huda Battalion in Maghreb of Islam	۳۰ ژوئن ۲۰۱۴	شمال آفریقا (الجزایر)	-	Sheikh Abu Abdallah Uthman al-Asimi	گردان الهدی در مغرب اسلام	۲۲
-	Heroes of Islam Brigade in Khorasan	۳۰ سپتامبر ۲۰۱۴	افغانستان	-	-	قهرمانان بریگارد اسلام در خراسان	۲۳
-	Jundallah	۱۷ نوامبر ۲۰۱۴ / حمایت	پاکستان	-	-	جندالله منشعب از تحریک طالبان پاکستان	۲۴

	Islamic Movement of Uzbekistan (IMU)	۱۲ سپتامبر ۲۰۱۴	پاکستان - وزیرستان	۱۹۹۸	عثمان غازی	جنبش اسلامی ازبکستان	۲۵
	Islamic Youth Shura Council Or Majlis Shura Shabab al-Islam	۲۲ ژوئن ۲۰۱۴ / حمایت	لیبی درنه Derna	مارس ۲۰۱۴	Yusuf Bin Tahir	مجلس شورای جوانان اسلامی	۲۶
-	Jaish al-Sahabah in the Levant	۱ جولای ۲۰۱۴	سوریه	-	-	جیش - الصحابه در شرق مدیترانه	۲۷
-	Faction of Katibat al-Imam Bukhari	۲۹ اکتبر ۲۰۱۴ / بیعت	سوریه (حلب)	۲۰۱۳	-	شاخه کتاب امام بخاری ازبکی‌های منشعب	۲۸
-	Jund al-Khilafah in the Land of Kinana (Egypt)	۲۳ سپتامبر ۲۰۱۴ / بیعت	مصر	-	-	جندالخلیفه در مصر	۲۹

جریان شناسی گروه‌های تکفیری متحد داعش در اقصی نقاط جهان * ۴۵

-	Al-Tawhid Battalion		مرزهای پاکستان و افغانستان	-	-	گردان - التوحید	۳۰
-	Tehreek-e-Khilafat	۹ جولای ۲۰۱۴ بیعت	جنوب آسیا (پاکستان)	-	-	تحریک خلافت	۳۱
-	Lions of Libya [Libya]	۲۴ سپتامبر ۲۰۱۴ بیعت/ حمایت	لیبی	-	-	شیرهای لیبی	۳۲
-	Leaders of the Mujahid in Khorasan (10 former TTP commanders)	۱۰ ژانویه /۲۰۱۵ بیعت	پاکستان	-	-	رهبران مجاهد در خراسان ۱۰ نفر از فرماندهان سابق TTP	۳۳
-	Supporters of the Islamic State in the Land of the Two Holy Mosques	۲ دسامبر /۲۰۱۴ حمایت	عربستان سعودی	-	-	حامیان دولت اسلامی در سرزمین دو مسجد مقدس	۳۴

-	Mujahidin Indonesia Timur (MIT)	۱ جولای / ۲۰۱۴ بیعت	اندونزی	۲۰۱۰	-	مجاهدین تیمور (شرقی) اندونزی	۳۵
	Uqba ibn Nafi Okba Ibn Nafaa Brigade	۲۰ سپتامبر / ۲۰۱۴ حمایت	تونس		-	گردان‌های عقبه بن نافع	۳۶

علاوه بر گروه‌های مذکور، فرد- امارت‌های اسلامی متحد داعش در جهان غرب نیز بخش لاینفک شبکه جهانی داعش محسوب می‌شوند. حامیان و متحدان غربی داعش به دلایل متعدد در قالبی فعالیت می‌کنند که می‌توان آن را «فرد- امارت» نامید. یکی از اصول و بنیان‌های نظری که گروه‌های تکفیری جدید را از تکفیری‌های قدیم متمایز می‌کند، اصل «اتباع در مقابل ابتداع/ بیعت» است. اتباع در تکفیری‌گری قدیم، «اتباع اجتهادی» بود؛ یعنی این‌که این مجتهد بود که روش استنباط مبتنی بر منطق استنباط را برای حکم شرعی به کار می‌بست و عامه مسلمانان از فتوای شرعی او، که شریعت‌شناسی متخصص بود، تقلید می‌کردند. بنابراین، آن‌ها اتباع را به وساطت فقیه مجتهد و فهم اجتهادی او در زندگی سیاسی جاری می‌کردند ولی تکفیری‌های جدید «اتباع» را نه در مقابل تفاسیر رها از نصوص دینی، بلکه در برابر تقلید از مجتهد قرار می‌دهند. بنابراین به نظر تکفیری‌های جدید، حقیقت یا احکام عملی درست دین را باید از منابع و نصوص اصلی دین و متون مقدس جستجو کرد نه از کتاب‌هایی که فقیهان نگاشته‌اند. این روش‌شناسی که توجیه «ضرورت بازگشت بی‌واسطه به قرآن» شروع و تقویت شده است، در ذات خود مولد

«رادیکالیسم» اسلامی در درون و بیرون جهان اسلام بوده است (فیرحی، ۱۳۹۰، صص ۸۱-۸۰).

گسترش انقلاب ارتباطات و پیدایش شبکه‌ها و جنبش‌های نوین اجتماعی موجب شده است تا تکفیری‌گری در جهان گسترش بی‌سابقه‌ای یابد. به تعبیر دیگر، تکفیری‌گری نوین، مجازی و لزوماً بدون نیاز به یک مرکز سازماندهی و به صورت شبکه‌ای از به اصطلاح «امارات‌های اسلامی مجازی» فعال می‌شوند. فهم این واحدهای سیاسی، منوط به شناخت جایگاه «امیر» و «امارت اسلامی» در نزد تکفیری‌ها است. یکی از ویژگی‌های تکفیری‌گری، اعتقاد به امارت است. این مؤلفه، تفاوت سطح فعالیت سیاسی و تمایز تکفیری‌ها با اندیشه رایج و گفتمان دولت محوری را نشان می‌دهد. تکفیری‌ها با استناد به این حدیث مجعول که «هرگاه سه نفر از شما عزم حرکت به جایی را کردید برای خود امیری را انتخاب کنید»، آن‌ها خود را موظف می‌دانند حتی با سه نفر نیز، امارت تشکیل دهند. امارتی که بر اساس سرزمین شکل نمی‌گیرد بلکه براساس تعداد مسلمانان و انتخاب امیر برای جنگ با کفار است. بنابراین، جهاد از نظر جغرافیایی به هیچ جایی محدود نمی‌شود. در حالی که تکفیری‌ها با نوآوری‌ها و دستاوردهای بشری که امروزه وجود دارد و در عصر سلف موجود نبود، مخالفت می‌کردند؛ آن‌ها از رایانه بیشترین استفاده را می‌برند و امکانات جدید ارتباطی مانند فضای وب، سپهر نفوذ گروه‌های افراطی شده است. امیرهای جوان تکفیری با برداشت سطحی و افراطی از متون دینی به راحتی درباره توحید و شرک و مصادیق آن حکم داده و در موارد متعددی، خود نیز آن را اجرا می‌کنند. این‌گونه جدید تکفیری که می‌توان آن را «خود مرجعی یا خود اجتهادی» نامید، احتمال دارد به غیر متمرکز شدن جنبش تکفیری و گسترش آن در سراسر جهان به ویژه اروپا و آمریکا نیز منجر شود و نبرد در این جبهه گسترده جهانی، مقابله با افراط‌گرایی را بسیار دشوار خواهد کرد.

انگیزه‌ها و وجوه اشتراک و افتراق اعتقادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی

داعش با متحدانش

افرادی که به عضویت داعش در می‌آیند و یا گروه‌هایی که به آن ملحق می‌شوند، انگیزه‌ها و دلایل بسیار متفاوتی برای خود دارند. تکرر اعضا و تنوع انگیزه‌های آن‌ها باعث شده است که به راحتی، نمی‌توان یک دلیل خاص را برای عضویت و یا هم پیمانی آن‌ها یافت. البته این بدان معنی نیست که مخرج مشترکی میان آن‌ها وجود نداشته باشد. ویژگی تکفیری بودن و اعتقاد به استفاده از خشونت، عضویت یا اتحاد و بیعت آن‌ها با گروه تروریستی داعش، نشانگر وجه اشتراک آن‌ها است. در ادامه وجوه اشتراک و افتراق متحدان داعش بررسی می‌شود.

۱- انگیزه‌ها و دلایل فردی بیعت و پیوستن به داعش، اشتراکات و افتراقات

به طور کلی دلایل و انگیزه‌های حمایت از داعش و بیعت با آن را می‌توان در دو بخش انفرادی و سازمانی تحلیل کرد. انگیزه‌ها و دلایل سطح فردی عبارت‌اند از:

دینی: به استثنا تعداد اندکی، بیشتر اعضای شبکه جهانی داعش از افرادی هستند که مسلمان و سنی مذهب هستند. در اینجا، باید یادآوری کرد که تکفیری‌ها تنها بخش بسیار محدودی از اهل تسنن هستند که فریب تبلیغات دروغین داعش را خورده و اصلاً نباید تکفیری‌گری را به طور عام به بقیه اهل تسنن تعمیم داد. کسانی که به گروه‌های تکفیری می‌پیوندند به علت جهل و نبود یا کمبود آگاهی‌های دینی، جذب شعارهای افراطی تکفیری‌ها می‌شوند. عامل اصلی پیوستن افراد به تروریست‌های تکفیری در حقیقت نه دانش دینی، بلکه تعصب کورکورانه و جهل دینی است. تعصب دینی ناشی از جهل است و جهل به معنی بی‌سوادی نیست؛ زیرا اکثر رهبران تکفیری طبقه متوسط به بالا بوده و ابوبکر البغدادی دارای بالاترین مدرک دانشگاهی در حوزه علوم اسلامی و دانش آموخته دکتری است. جهل در اینجا در برابر حلم قرار دارد.

افرادی که به تکفیری‌ها می‌پیوندند، به دو دسته تقسیم می‌شوند. برخی از آن‌ها اغلب در مدارس و مکاتب مذهبی تکفیری‌ها تحصیل کرده و با تفکر تکفیری‌گری پرورش یافته‌اند. اعضای گروه‌های تکفیری در جنوب آسیا و آفریقا جزء این دسته هستند. دسته دیگر افرادی هستند که دارای تحصیلات دانشگاهی در سایر رشته‌های علمی و فنی هستند اما دانش دینی ندارند و به دلیل عقبه دینی به تکفیری‌ها می‌پیوندند. فرد-امارت‌های تکفیری اروپا جزء این دسته محسوب می‌شوند. درباره پیوستن افراد به ظاهر دین‌گرا به داعش و گروه‌های تکفیری، عامل تبلیغات و رسانه نیز بسیار مهم است. به گونه‌ای که فریب رسانه‌های گروه‌های تکفیری را می‌توان یکی از عوامل اصلی جذب این افراد دانست. یکی از اعضای داعش درباره تصویری که گروه تروریستی داعش در تبلیغات دروغین از خود ارائه کرده، این‌گونه می‌گوید: «وقتی در دولت اسلامی عضو شوید از فساد، سرکوب و قوانین مرد پایه خبری نیست. مسلمانان هنگام انجام فرائض دینی خود احساس سرکوب نمی‌کنند. والدین نگران نیستند که فرزندان خود را به جامعه غیر اخلاقی می‌سپارند. بیمار و سالمند، در انتظار خدمات نمی‌ماند، از نژاد و طبقه خبری نیست» (Cottee and Simon, 24 Jul 2015).

منافع مالی: از آنجا که گروه‌های تکفیری با توجه به منابع مالی فراوانی که دارند می‌کوشند (به اصطلاح) کارکردهای اجتماعی-رفاهی یک دولت را انجام دهند. به این دلیل در جاهایی که وضعیت اقتصادی مردم نابسامان است، یکی از انگیزه‌های اصلی پیوستن به تکفیری‌ها، انگیزه مالی است. البته این عامل، بیشتر درباره افرادی صدق می‌کند که از نظر اقتصادی در کشورهای متبوع خود در وضعیت نامناسبی به سر می‌برند؛ اما برای اعضای غربی داعش، دلیل اصلی پیوستن نیست.

گروه‌های تکفیری در مناطقی که فقر اقتصادی دارند، توده‌های مختلف را با شعارهای جذاب و وعده‌های فریبنده کمک‌های مالی و بذل و بخشش جذب می‌کنند. برای مثال، گروه تکفیری جبهه‌النصره در حلب توزیع نان را بر عهده گرفت و حتی در منطقه

بینیش^۳ در ادلب، نیروهای جبهه‌النصره برای جذب نیرو و محبوبیت در میان مردم خدمات اجتماعی چون جمع‌آوری آشغال را نیز انجام می‌دادند.

همچنین یکی از تارنماهای خبررسانی سایبری جبهه‌النصره با نام آژانس خبری هیمام^۲ مدام اخبار خدمت‌رسانی اجتماعی را اطلاع‌رسانی می‌کرد (Al-Tamimi, 2013, p-p 20-21).

اگرچه تأکید می‌شود که رابطه فقر و تروریسم، قطعی نیست اما نمی‌توان بخشی از این معیار را رد کرد. از آغاز بحران سوریه در سال ۲۰۱۱ میلادی، میانگین دستمزد در بخش عمومی در سوریه بین ۹۷۶۵ و ۱۴۷۶۰ لیر سوریه (۱۷۶ تا ۲۶۶ دلار) بود. در سال ۲۰۱۳ میلادی با تشدید بحران در سوریه این رقم تا ۶۰ درصد کاهش یافت و به ۶۸ تا ۱۰۳ دلار کاهش یافت. با این حال، گروه تروریستی داعش ۴۰۰ تا ۶۰۰ دلار ماهانه به تروریست‌های خود پرداخت می‌کند. تروریست‌های متأهل مبالغ بیشتری برای همسر و فرزندان خود دریافت می‌کردند. حتی برخی گزارش‌ها حاکی است که برخی از نیروهای جبهه‌النصره برای دریافت حقوق بیشتر از گروه خود جدا و به داعش پیوسته‌اند (Humud, 10 April 2015, p 13).

هویت: عامل هویت نیز در پیوستن به جریان تکفیری داعش بسیار حائز اهمیت است. البته این عامل درباره بخش‌های خاصی از تکفیری‌گری صدق می‌کند. مهم‌ترین دلیل پیوستن جوانان غربی به گروه‌های تکفیری از جمله داعش، انزوای هویتی و طرد شدن آن‌ها از جوامع متبوع خود است. بسیاری از جوانان مسلمان اروپایی به دلیل حاکمیت خشونت‌ساختاری در کشورهای غربی به انزوا کشیده شده و دچار بحران هویت شده‌اند. برای آن‌ها، پیوستن به گروه‌های تکفیری، ملجأ و مفرّی برای ابراز هویت و انتقام‌گیری از جوامع خود خواهد بود. متزلزل بودن زیر بناهای اجتماعی، کوتاهی در برابر طبقات فرودست و بی‌اعتنایی به آن‌ها، تحقیر انسان‌ها و بی‌اعتنایی به ساده‌ترین مطالبه حیاتی آن‌ها، بیکاری و نبود سرپناه و وضعیت معیشتی بسیار نامناسب از جمله دلایل اصلی سرکشی نسل‌های جدید در کشورهای غربی

³ Binnish

² The Himmam NewsAgency

است که عمدتاً این افراد از میان مهاجران هستند و نتوانسته‌اند با ضوابط اجتماعی و فرهنگی کشورهای میزبان هماهنگ شوند و این مسئله‌ای است که باعث می‌شود از جوامع عمدتاً مسیحی و لائیک غربی سرخورده شوند و به سمت گروه‌های تروریستی تکفیری کشیده شوند. یکی از انگلیسی‌های عضو داعش گفته است: «ما به دموکراسی نیازی نداریم، بلکه به شریعت نیاز داریم» (Cottee and Simon, 24 Jul 2015). در واقع معترضان و بی‌هویت شدگان می‌خواهند به هر قیمتی که شده به بی‌عدالتی که احساس می‌کنند همه ابعاد زندگی آن‌ها را فراگرفته، پایان دهند.

ماجراجویی شخصی: بسیاری از افرادی که به داعش پیوسته‌اند، تنها به دلیل اشتیاق دینی و عدالت مذهبی و منافع اقتصادی به داعش و دیگر گروه‌های تروریستی تکفیری نمی‌پیوندند بلکه بسیاری از آن‌ها ماجراجو هستند که به دلیل شخصی و یا حسی که از خود و جامعه دارند، فقط می‌خواهند کشته شوند و گروه تروریستی داعش برای آن‌ها زمینه را فراهم می‌کند. خشونت آفرینی بی‌حدومرز داعش، برای بسیاری از این افراد جذابیت دارد. داعش برای تازه واردهای خود، فوراً مقدمات جنگیدن را فراهم می‌کند. در این رابطه نمی‌توان عامل جنسی را نیز در نظر نگرفت. موضوع جهاد نکاح برای فریب برخی از افراد جذابیت‌های خاصی دارد.

۲- دلایل و انگیزه‌های گروهی و سازمانی؛ اشتراکات و افتراقات

بخش عمده دلایلی که در سطح فردی بررسی شده است، درباره سطح گروهی و سازمانی نیز صدق می‌کند زیرا گروه‌ها از افراد تشکیل شده‌اند. با این وصف دلایل دیگری نیز در این زمینه به طور اختصاصی قابل بررسی است که مهم‌ترین آن‌ها به شرح زیر است:

تشکیل حکومت اسلامی: فلسفه اصلی تشکیل گروه‌های تکفیری، تشکیل (به اصطلاح) خلافت اسلامی و اجرای آموزه‌های دینی البته با تفسیر خاص خود است. گروه‌هایی که

حمایت خود را از تروریست‌های داعش اعلام کرده و یا با آن بیعت می‌کنند، به دلیل تفسیر سختگیرانه‌ای که از دین دارند، مرام سیاسی خلافت خود خوانده ابوبکر البغدادی را الگوی مناسبی برای خود می‌بینند و به این دلیل آن را می‌پذیرند. تمامی تکفیری‌ها با ادعای توحید و پاکسازی مشرکان، شیوه حکومت‌داری داعش را مطلوب دانسته و از این رو به آن می‌پیوندند. برخی از گروه‌های تکفیری، امارت اسلامی تشکیل داده‌اند و اصول حکومتی مورد نظر خود را اعمال می‌کنند. پس از تشکیل خلافت داعش، آرمان تکفیری‌ها ایجاد خلافت فراگیر اسلامی است و نقشه‌ای که برای پنج سال آینده ترسیم کرده‌اند، مؤید این نظریه است. لازم به یادآوری است که هدف فرد-امارت‌های تکفیری در اروپا، تشکیل خلافت اسلامی نیست زیرا عملاً بستر لازم برای تحقق این هدف فراهم نخواهد شد.

تجزیه طلبی: تحلیل دقیق گروه‌ها و مجموعه‌های تکفیری که با داعش بیعت و یا از آن حمایت کرده‌اند، نشان می‌دهد که بسیاری از آن‌ها دارای اهداف محدود ملی و تجزیه‌طلبانه هستند. چنین گروه‌هایی معمولاً دارای سوابق طولانی بوده و سالهاست که به منظور دستیابی به خودمختاری و یا تجزیه بخشی از کشورهای حوزه فعالیت خود، اقدام کرده‌اند. در این زمینه گروه‌های تروریستی از فیلیپین تا آفریقا دارای اهداف محلی و ملی هستند. با توجه به این‌که کشورهای متبوع و یا منطقه مورد منازعه آن‌ها مسلمان هستند و نیز با توجه به توان بالای اسلام برای بسیج نیروها، پرچم اسلام را بلند کرده‌اند. این گروه‌ها خیلی هم اعتقادی به خلافت نداشته و سطح خواسته‌های آنان، ملی است نه فراملی.

جلب حمایت‌های مالی: برخلاف داعش، اغلب سایر گروه‌های تروریستی-تکفیری از نظر مالی و تعداد اعضا ضعیف هستند. یکی از دلایل هم پیوندی آن‌ها با تروریست‌های داعش، دریافت کمک‌های مالی است. گروه تروریستی داعش نیز در این زمینه با آموزش فرماندهان مجموعه‌های تکفیری و اعزام آن‌ها به مناطق مورد نظر خود بخشی از این تقاضا را پاسخ داده

و به شیوه‌های دیگر نیز می‌کوشد تا از طریق این مزیت نسبی خود، شبکه پراکنده تکفیری در کشورهای مختلف را گسترش دهد. در این زمینه، رقابت شدیدی بین القاعده و داعش وجود دارد.

تأثیرگذاری سیاسی: از دیگر اهداف و انگیزه‌های گروه‌های تکفیری در پیوستن به داعش، افزایش ابعاد روانی و سیاسی قدرت خود با عضویت در این مجموعه تروریستی است. این گروه‌ها به زعم خود قصد دارند با عضویت در داعش، توانمندی خود را افزایش دهند. برخی از دولت‌ها نیز با چشم‌پوشی از برخی وجوه حاکمیت خویش، حامی و گسترش دهنده تکفیری‌گری هستند. گروه‌های تکفیری برای آن‌که صدای رساتری داشته باشند و امتیازات بیشتری از دولت‌های متبوع خود بگیرند، به حمایت از گروه‌های تکفیری می‌پردازند. البته گروه‌های مدرن تکفیری مانند داعش نیز، برای افزایش تأثیرگذاری در اقصی نقاط جهان، برای عضویت گروه‌های تکفیری در مجموعه خود تلاش می‌کنند.

دولت‌های ضعیف و شکننده: یکی از وجوه اصلی و مشترک میان گروه‌های تکفیری متحد داعش، موقعیت سیاسی دولت‌های مرکزی است که این گروه‌ها در آن‌ها شکل می‌گیرند. هر چقدر دولت‌های مرکزی از اقتدار کمتری برخوردار باشند، زمینه برای شکل‌گیری و توسعه گروه‌های تکفیری بیشتر می‌شود. به عبارت دیگر، هر چقدر دولت مرکزی ناتوان‌تر باشد، از نظر کمی گروه‌های تکفیری بیشتری در این کشورها فعالیت می‌کنند و حتی گروه‌های تکفیری سایر کشورها نیز در دولت‌های ضعیف فعال می‌شوند. دولت‌های ناکام یا ورشکسته، آن دسته از دولت‌هایی هستند که «قادر به کنترل مرزهای خود نیستند؛ تسلط بر بخشی از قلمرو خود را از دست داده‌اند و اعمال قدرت آن‌ها معمولاً به پایتخت و به یک یا چند منطقه خاص محدود شده است. دولت ناکام از برقراری امنیت به عنوان مهم‌ترین تعهد سیاسی در تمامی قلمرو خود ناتوان است و شهروندان آن برای تعیین امنیت خود نمی‌توانند به دولت مرکزی

امیدوار باشند» (راتبرگ، ۱۳۸۱، ص ۱۰۲). یکی از دلایل اصلی شکل‌گیری گروه تروریستی داعش در عراق، این بود که با سقوط صدام، ارکان اصلی دولت از جمله ارتش به طور کامل فرو پاشید. گراهام فولر، مأمور سابق سازمان سیا، در این باره می‌نویسد: این واشنگتن بود که جنگی راه انداخت که منجر به نابودی حکومت و ساختار اجتماعی عراق شد و در نتیجه آن، اوضاع هرج و مرج کنونی و شیوع فرقه‌گرایی مرگبار که در زمان صدام وجود نداشت، رخ داد» (Fuller, 8 Sep 2015). اقدام آمریکا در انحلال حزب بعث عراق و نابودی ارتش این کشور باعث ایجاد خللی شد که بازیگرانی چون القاعده نفوذ کردند و فضا برای البغدادی به گونه‌ای مساعد شد که کاری که بن لادن و ظواهری نتوانسته بودند طی دو دهه انجام دهند، طی مدت کوتاهی، انجام داد (Georges, December 2014, 339). درباره سوریه نیز وضعیت نسبتاً مشابهی ایجاد شده است. از وقتی که برخی از بازیگران منطقه‌ای برای سرنوشتی دولت قانونی بشار اسد اقدام کردند، با تضعیف دولت سوریه زمینه برای ورود و تجمیع تکفیری‌ها در این کشور فراهم شد.

فضای غیر دموکراتیک: میان رویکرد غیر دموکراتیک کشورها و گسترش تکفیری‌گری رابطه محکمی وجود دارد. این موضوع حتی درباره آن بخش از سیاست دولت‌های غربی که نتیجه آن نابرابری و تبعیض علیه مهاجران مسلمان است، نیز صدق می‌کند. در صورتی که فضای سیاسی کشورها، باز باشد گروه‌های مخالف به سمت خشونت روی نمی‌آورند. بیشتر کشورهای اسلامی دارای حاکمان سرکوبگری هستند که ناخواسته مروج تکفیری‌گری هستند. «اگر کسی اندیشه‌های سید قطب بنیانگذار رادیکالیسم در جهان عرب را مطالعه کند، خواهد فهمید که چرا این گروه‌ها، رادیکال و سازش‌ناپذیر شده‌اند. وی در دوره جمال عبدالناصر از نویسنده‌ای لیبرال به رادیکال‌ترین متفکر تبدیل شد. زندانی کردن و شکنجه‌های وحشیانه‌ای

که به وی داده شد در ایجاد یک شخصیت مذهبی - سیاسی تندرو و طرفدار خشونت در وی مؤثر بوده است» (اسپوزیتو و دیگران، ۱۳۹۱، ص ۲۷۲).

تکفیری گری نیابتی: برخی از گروه‌های تکفیری به تحریک خارجی‌ها و به نیابت از کشورهای دیگر شکل گرفته و فعالیت می‌کنند؛ شکل‌گیری طالبان بر این مبنا بوده است. از دهه ۱۹۸۰ میلادی، عربستان سعودی و پاکستان به دلایل متعدد ایدئولوژیک و اختلافات ارضی زمینه مناسبی را برای ورود هزاران تروریست اجاره‌ای تحت عنوان مبارز و جهادگر، علیه شوروی در افغانستان فراهم کردند و به این صورت زمینه برای بازتولید تفکر تکفیری گری در افغانستان فراهم شد و دولت خود خوانده طالبان شکل گرفت. نیروهای مذکور پس از سقوط طالبان در سال ۲۰۰۱ میلادی در بخش‌های مختلفی از خاورمیانه پراکنده شدند و پس از سقوط صدام، عملاً عربستان سعودی مقدمات شکل‌گیری (به اصطلاح) خلافت تکفیری داعش را در سوریه و عراق فراهم کرد. به علاوه عربستان سعودی فعالیت گروه‌های تکفیری را در کشورهای چوون لبنان تسهیل کرد. شکل‌گیری گروه تکفیری جندالله در پاکستان را که علیه اهدافی در جمهوری اسلامی ایران وارد عمل شد باید در چنین بستری تحلیل کرد. با توجه به حوزه جغرافیایی و کارکردهای متعدد گروه‌های تکفیری در راستای منافع رژیم صهیونیستی، یقیناً این رژیم نیز در تقویت گروه‌های تکفیری نقش بسزایی داشته است. همچنین شکل‌گیری نطفه داعش در سوریه و عراق در پرتو سیاست‌های نیابتی عربستان سعودی قابل تحلیل است.

اعتقاد به خشونت و ترور: نقطه اشتراک تمامی افراد و گروه‌های تکفیری، خشونت و ترور است که به داعش می‌پیوندند. جذابیت اعمال خشونت حداکثری، موجب شده که بسیاری از آنان به داعش بپیوندند. شعار رهبر داعش «پیروزی از طریق ترس و تروریسم» است و همین

مسئله باعث پیوستن بسیاری از مخالفانش به وی شده است (Georges, December 2014,p342).

یکی از اشتراکات گروه‌های تکفیری از داعش گرفته تا بوکوحرام و دیگر متحدان آنها، اعمال خشونت و ارباب علیه افراد غیر نظامی، زنان و کودکان است. اگر چه گروه‌های تکفیری ممکن است نیروهای نظامی - امنیتی کشورهای متبوع و یا همسایگان خود را هدف قرار دهند، اما در واقع هدف اصلی آنها، گروه‌های غیر نظامی است تا با ایجاد حداکثر ترس و ارباب به اهداف خود برسند. در حالی که گروه تروریستی داعش در عراق به طور دسته جمعی به کشتار کردهای ایزدی، اعدام دانشجویان و سرکوب مسیحیان می‌پرداخت، تروریست‌های بوکوحرام صدها دختر دبیرستانی را ربوده و آنها را به زور در اختیار نیروهای نظامی خود قرار دادند. گروه‌های تکفیری با پخش تصویر جنایات خود از طریق رسانه‌های اجتماعی، می‌کوشند ترس و ارباب بیشتری ایجاد کنند.

اشتراک در رنگ و مضمون پرچم: یکی از اشتراکات مهم گروه‌های تکفیری متحد داعش، محتوا و رنگ پرچم این گروه‌ها است. پرچم گروه‌های تکفیری از دو رنگ سیاه و سفید تشکیل شده که نمایانگر اعتقادات تکفیری و سیاه و سفید دیدن جهان و حق بودن خود و باطل دانستن دیگران است. علاوه بر این، در پرچم تکفیری‌ها اغلب دو عبارت؛ لا اله الا الله و محمد رسول الله، نقش بسته است. این دو عبارت برای اثبات اعتقاد به سلف صالح و عدم اعتقاد به سایر ائمه نیز قابل تفسیر است. در پرچم داعش در ذیل عبارت لا اله الا الله، در وسط آن دایره‌ای سفید رنگ قرار دارد که در داخل آن عبارت «محمد رسول الله» به شکل معکوس نوشته شده است تا کلمه «الله» در آغاز قرار گیرد. البته در پرچم همه گروه‌های تکفیری از جمله بوکوحرام، انصار الشریعه و انصار بیت المقدس به انحای مختلف عبارت لا اله الا الله در زمینه‌ای سفید و با خط سیاه نقش بسته است.

اختلاف در نام: در حالی که گروه‌های وابسته به القاعده معمولاً اسامی یکسانی دارند و فقط نام منطقه فعالیت به واژه القاعده اضافه شده است، گروه‌های تکفیری متحد داعش از این منظر متفاوت هستند. به استثناء انصار الشریعه که در تونس و لیبی فعالیت می‌کند و نیز پیشوند انصار که به برخی دیگر از گروه‌های متحد و بیعت کننده با داعش است، اسامی سایر گروه‌ها وجه اشتراکی با هم ندارند. مهم‌ترین دلیل این عدم تشابه اسمی، سابقه تاریخی تشکیل این گروه‌های تکفیری است. بسیاری از آن‌ها قبل از داعش ایجاد شده و نام، تنها بر اساس شرایط منطقه و ملیت و حتی متأثر از نام بانیان آن‌ها انتخاب شده است. برای مثال، بوکوحرام یک کلمه بومی است و گروه تابوسیاف نیز از نام ابوسیاف رهبر این گروه تروریستی مشتق شده است.

چشم انداز پیوستن گروه‌های تروریستی تکفیری به داعش تا سال ۲۰۲۰ میلادی

سناریوهای محتمل درباره گسترش گروه‌های تکفیری داعش با رویکرد آینده پژوهانه را، می‌توان این‌گونه پیش بینی کرد:

جمهوری اسلامی ایران: با توجه به موقعیت ویژه جمهوری اسلامی که در نزدیکی (به اصطلاح) خلافت خود خوانده گروه تروریستی داعش قرار دارد، به نظر می‌رسد گسترش داعش به مرزهای شرقی آن، تقریباً غیر ممکن است. تحقق ناپذیری سناریوی گسترش داعش در قلمرو جمهوری اسلامی ایران بر مبنای دلایل متعددی استوار است. اولین دلیل، به بسترهای مذهبی مربوط می‌شود. با توجه به این‌که مذهب اکثریت مردم ایران، تشیع است از این رو تفکر افراطی‌گری که می‌تواند بستر ساز تکفیری‌گری باشد، در آن وجود ندارد. دومین ویژگی جمهوری اسلامی ایران، مردم سالاری دینی است و به این دلیل برای افراطی‌گری در آن، بستری وجود ندارد. جمهوری اسلامی ایران از نظر اطلاعاتی و امنیتی، مقتدرترین و قوی‌ترین

دولت منطقه است و گروه‌های تکفیری که از منطقه و با تحریک دیگران وارد ایران می‌شوند تا برخی افراد و گروه‌های داخلی را تحریک کنند، به خوبی رصد کرده و آنها را در نطفه خفه می‌کند. اتفاقاً این کارکرد دولت ایران به سود امنیت بین‌المللی نیز است زیرا با توجه به موقعیت ایران در ژئوپلیتیک تکفیری‌گری از به هم پیوستن مناطق مختلف تکفیری جلوگیری می‌شود.

شمال آفریقا: در میان کشورهای این منطقه، لیبی مساعدترین شرایط را دارد. فروپاشی دولت مرکزی و وجود یک دولت ضعیف، باعث شده است تا ده‌ها گروه تکفیری در این کشور فعالیت کنند. برخی از گروه‌های تکفیری در لیبی عملاً بر قلمرو معینی سلطه یافته و حتی نهادهایی شبیه به داعش برقرار کرده‌اند و پس از عراق و سوریه، محتمل‌ترین منطقه برای اعلام (به اصطلاح) خلافت محسوب می‌شود.

جنوب آسیا: منطقه‌ای که پس از لیبی، بیشترین احتمال گسترش داعش در آن وجود خواهد داشت، جنوب آسیا خواهد بود. در جنوب آسیا، علاوه بر افغانستان، پاکستان نیز گزینه دیگری برای گسترش تکفیری‌گری است. برخی از گزارش‌های اطلاعاتی و راهبردی و اظهارات مقامات سیاسی مؤید حضور داعش در پاکستان است. روزنامه پاکستانی نیشن، نیز هشدار داده است که ۲۰۰ گروه افراطی در پاکستان ظرفیت پیوستن به داعش را دارند. برخی مثل عاطف حسین، رهبر جنبش قومی متحده، خطر داعش در پاکستان را بیش از طالبان و القاعده می‌داند. وی گفته که پرچم‌های داعش در جنوب پنجاب و اسلام‌آباد برافراشته شده است (The nation, 10 Nov 2015).

آفریقا: آفریقا قاره گسترده‌ای است که برخی بسترهای مناسب برای گسترش تکفیری‌گری در آن وجود دارد. در کنار فقر گسترده، جمعیت مسلمان زیادی در این قاره وجود دارد که از فقر فرهنگی و جهل و تعصب دینی شدیدی رنج می‌برند و گروه‌های تندرو می‌توانند به

راحتی آن‌ها را شکار کنند. از دیگر ویژگی‌های قاره آفریقا، ناپایداری مرزهای سیاسی بین کشورهای آن است. قاره آفریقا به علت تقدم پروژه دولت‌سازی بر پروسه ملت‌سازی، شامل تجمع مکانیکی ده‌ها کشور در کنار یکدیگر است که میان دولت و ملت‌های آن انطباقی وجود ندارد. دولت‌های ضعیف در این قاره باعث شده است که برخی از گروه‌های تکفیری نواقص کارکردی دولت‌ها را جبران کنند و به این صورت به منبع اصلی هویت بخشی برای آفریقایی‌ها و یا حداقل قوم و قبیله خود تبدیل شوند. در چنین شرایطی است که گروه‌های تروریستی تکفیری مانند بوکوحرام فعال می‌شوند. عدم وجود مزیت‌های ژئوپلیتیک و فقر منابع و ذخایر زیر زمینی عملاً باعث بی‌توجهی قدرت‌های بزرگ به قاره آفریقا شده و همین مسئله، احتمال گسترش تکفیری‌گری را در این قاره افزایش می‌دهد.

قاره اروپا: آنچه درباره آینده جریان‌های تکفیری در اروپا تعیین کننده است، سرانجام تحولات عراق و سوریه است. مشکل اروپایی‌ها این است که هزاران تن از شهروندان آن‌ها هم به داعش و هم به دیگر گروه‌های تکفیری مانند جبهه‌النصره پیوسته‌اند. در حالی که روند پیوستن اروپایی‌ها با شیب کمتری به گروه‌های تکفیری ادامه دارد، بازگشت این افراد برای کشورهای اروپایی خطرناک است. از آنجا که تکفیری‌گری بیش از آن‌که یک سازمان باشد، یک تفکر انحرافی است به این دلیل، پایان بحران در عراق و سوریه، آغاز بحران در اروپا خواهد بود مگر آن‌که آن‌ها در اقدامی پیش‌دستانه، بحران را در سوریه و عراق به سوی سایر مناطق غیرغربی هدایت کنند که البته در آن صورت نیز موج جدید افراط‌گرایی آغاز خواهد شد. درباره گسترش تکفیری‌گری در اروپا نمی‌توان عواقب مهاجرت گسترده به غرب را نادیده گرفت.

نتیجه گیری

نتیجه تحلیل مواد خام و اطلاعات گردآوری شده، فرضیه مقاله را تأیید می‌کند. داعش شبکه‌ای جهانی است که تاکنون بیش از ۳۰ سازمان در قاره‌های مختلف جهان به آن پیوسته‌اند. بخشی از شبکه جهانی داعش، امارت‌های انفرادی است که در اروپا شکل گرفته و منشأ تهدیدات بسیار جدی شده‌اند. افراد و سازمان‌هایی که با داعش بیعت کرده و یا از آن حمایت کرده‌اند، انگیزه‌های متفاوتی برای این اقدام خود دارند. این انگیزه‌ها در دو سطح فردی و گروهی موجب شده‌اند که داعش به یک جریان بین‌المللی تبدیل شود. تکفیری‌ها در نقاط مختلف جهان با انگیزه‌های دینی، مالی، ماجراجویانه، سیاسی، هویتی، تجزیه طلبانه و روان‌شناختی به داعش می‌پیوندند. شبکه پراکنده تکفیری‌گری که اکنون داعش در محوریت آن قرار دارد، به دلیل جاذبه‌ها، توان رسانه‌ای و تبلیغاتی و نیز وجود زمینه‌ها و بنیان‌های جامعه‌شناختی و سیاسی در بخش‌های مختلفی از جهان، حداقل تا چند سال آینده، به شیوه‌های مختلف تداوم خواهد یافت. در پایان در عرصه رسانه‌ای، موارد زیر پیشنهاد می‌شود: عدم استفاده از اصطلاح مجعول «دولت اسلامی» برای گروه تکفیری داعش؛ خودداری از بزرگ‌نمایی داعش؛ تقلیل ندادن داعش به یک تهدید درون دینی؛ عدم بزرگ‌نمایی خطر داعش برای جمهوری اسلامی ایران؛ افشای نقش واقعی رژیم صهیونیستی در ترویج داعشیسم؛ افشای نقش عربستان سعودی به مثابه بخشی از مسئله تروریسم نه راه حل آن.

منابع

- اسپوزیتو. جان. مهران کامروا و جان واتربری. (۱۳۹۱). جامعه مدنی و دموکراسی در خاورمیانه. ترجمه محمد تقی دلفروز. تهران: فرهنگ جاوید.
- راتبرگ. روبرت. آی. (بهمن و اسفند ۱۳۸۱). دولت - ملت های ناکام و امنیت بین المللی. ترجمه نرگس اثباتی. اطلاعات سیاسی - اقتصادی. سال هفدهم.
- عنایت. حمید. (۱۳۷۷). نهادها و اندیشه های سیاسی در اسلام و ایران (تقریرات درس) با تصحیح و مقدمه صادق زیباکلام. تهران: روزنه.
- غفاری هشتجین. زاهد و قدسی علی‌زاده سیلاب. (پاییز ۱۳۹۳). "مؤلفه های فرهنگ سیاسی جریان سلفی تکفیری". فصلنامه مطالعات جهان اسلام. دوره ۳. شماره ۱۱.
- فراستی. عبدالوهاب و دیگران. (۱۳۹۳). "تحلیلی بر هویت جدید تروریست‌های تکفیری در خاورمیانه (با تأکید بر برخی شاخص‌های توسعه یافتگی)". مجموعه مقالات کنگره بین المللی خطر تکفیری‌گری. جلد اول.
- فیرحی. داود. (۱۳۹۰). فقه و سیاست در ایران معاصر. تهران: نشر نی.

Al-Tamimi. Aymenn Jawad (Fall 2013). **The Islamic State of Iraq and Al-sham. Middle East Review of International Affairs**. Vol. 17. No. 3 .

Bunzel. C. (March 2015). **From Paper State to Caliphate: The Ideology of the Islamic State**. The Brookings Project on U.S. Relations with the Islamic World. Available at:
http://www.brookings.edu/~media/research/files/papers/2015/03/ideology_of_islamic_state_bunzel/the_ideology_of_the_islamic_state.pdf.

CBS NEWS (14 Aug, 2015). **New York Man Who Allegedly Plotted to Wage Jihad for ISIS Pleads Guilty**. Available at:
<http://www.nbcnews.com/storyline/isis-terror/new-york-man-who-allegedly-plotted-wage-jihad-isis-pleads-n410186>.

Cottee. Simon (24 Jul, 2015). **Pilgrims to the Islamic State**. Available at:
<http://www.theatlantic.com/international/archive/2015/07/isis-foreign-fighters-political-pilgrims/399209/>

Dyer, Charles .H and Mark Tobey (2015). **The ISIS crisis : what you really need to know**. Moody Publishers.

Fuller. Graham E.(8 Sep, 2015). **Refugees and Responsibilities**. Available at: <http://www.lobelog.com/refugees-and-responsibilities/>

Georges. Fawas (Dec 2014). **ISIS and the Third Wave of Jihadism, Current History**. Available at: http://currenthistory.com/Gerges_Current_History.pdf

Humud. Carla E. and et al (10 April 2015). **Islamic State Financing and U.S. Policy Approaches**. Congressional Research Service 7-5700. Available at: <https://www.fas.org/sgp/crs/terror/R43980.pdf>

Ibtimes (24 Sep, 2014). **Algeria: Isis-Linked Jund Al-Khilafah Beheads French Hostage Herve Gourdel**. Available at: <http://www.ibtimes.co.uk/algeria-isis-linked-jund-al-khilafah-beheads-french-hostage-herve-gourdel-1467043>

ISPI (2014). **New (and old) patterns of jihadism: Al-Qa'ida, the islamic state and beyond**. Available at: <http://www.ispionline.it/it/publicazione/new-and-old-patterns-jihadism-al-qaida-islamic-state-and-beyond-11099>.

longwarjournal.org (04, 2015). **Baghdadi claims 'infidel nations' are afraid of 'final war'**. Available at: <http://www.longwarjournal.org/archives/2015/12/baghdadi-claims-infidel-nations-are-afraid-of-final-war.php>

Masi. Alessandria (9 October, 2014). **Where To Find ISIS Supporters: A Map Of Militant Groups Aligned With The Islamic State Group**, Available at: <http://www.ibtimes.com/where-find-isis-supporters-map-militant-groups-aligned-islamic-state-group-1701878>.

Ross .Daveed Gartenstein. (9 Feb, 2015). **How Many Fighters Does the Islamic State Really Have?** Available at: <http://warontherocks.com/2015/02/how-many-fighters-does-the-islamic-state-really-have>